

7. Nettoprisindekset

Nettoprisindekset er blevet opgjort siden 1980. Af hensyn til behovet for længere tidsserier blev indekset efterfølgende beregnet tilbage til 1975. I 1990 afløste nettoprisindekset reguleringspristallet og månedsprisindekset, og blev ved den lejlighed omfattet af lovgivning. Med udgangspunkt i loven om beregning af nettoprisindekset beskriver kapitlet opgørelsesmetode, det anvendte prisbegreb og behandlingen af indirekte skatter og tilskud. Til slut ses nærmere på sammenhængen mellem forbruger- og nettoprisindekset.

7.1 Loven om nettoprisindekset

Opgørelsen af nettoprisindekset er bestemt ved lov (Økonomiministeriets bekendtgørelse nr. 76 af 3. februar 1999 af lov om beregning af et nettoprisindeks). Loven, som er medtaget i BILAG 1, bestemmer at

- Danmarks Statistik skal opgøre et nettoprisindeks på grundlag af oplysninger om priser for varer og tjenester og boligudgifter.
- Nettoprisindekset skal opgøres på grundlag af de priser forbrugerne faktisk betaler, så vidt muligt fratrukket skatter og afgifter som betales ved fremstilling, salg eller brug af varen eller tjenesteydelsen her i landet.
- Hvis der ydes offentligt tilskud til almindelig prisnedsættelse og dette tilskud kan henføres til en enhed af varen eller tjenesten, skal tilskuddet lægges til forbrugerprisen ved beregning af indekset.
- Nettoprisindekset skal opgøres månedligt og offentliggøres senest ved udgangen af den efterfølgende måned.
- Nettoprisindekset skal offentliggøres med én decimal.

Nettoprisindekset bygger således på det generelle princip at indirekte skatter fratrækkes mens tilskud til almindelig nedsættelse af priserne tillægges. Derudover bestemmer loven ikke nærmere, hvordan indekset skal opgøres, idet valg af beregningsmetoder mv. er overladt til Danmarks Statistik.

7.2 Anvendelse af nettoprisindekset

Regulering af kontrakter mv.

Nettoprisindekset anvendes til regulering af kontrakter mellem private og offentlige virksomheder og organisationer, hvor man ikke ønsker at reguleringen skal påvirkes af indirekte skatter eller ændringer heri. I praksis drejer det sig ofte om, at det er beløb ekskl. moms som skal reguleres, fx en betaling i en kontrakt mellem to virksomheder, hvor anvendelse af nettoprisindekset sikrer, at fx en momsændring vil blive modregnet. Nettoprisindekset anvendes således i stort omfang til regulering af huslejer, som ikke er pålagt moms.

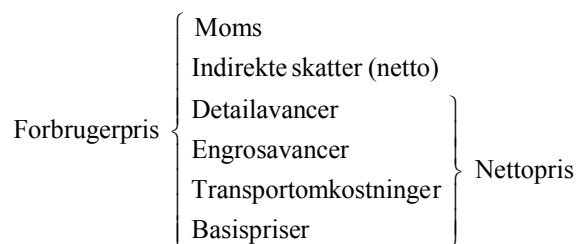
Lovbestemte reguleringer mv.

Nettoprisindekset anvendes til regulering i en række love, bekendtgørelser, cirkulærer og vejledninger. Her anvendes det typisk til regulering af beløb og beløbsgrænser og i forbindelse med regulering af lejeaftaler. Indkomstoverførsler og pensioner blev tidligere i vid udstrækning reguleret med nettoprisindekset, men reguleres i dag typisk på grundlag af lønudviklingen mv.

7.3 Prisbegrebet i nettoprisindekset

Nettoprisen skal opgøres som markedsprisen, dvs. den pris forbrugerne faktisk betaler, fratrukket indirekte skatter og tillagt tilskud til almindelig nedsættelse af priserne.

Figur 1 Prisbegreb i nettoprisindekset

Basisprisen er prisen af producent ekskl. varetilknyttede skatter og afgifter, det vil sige, den pris som producenten modtager. Hertil skal lægges transportomkostninger og en gros- og detailavancer for at få nettoprisen.

7.3.1 Behandling af indirekte skatter

Varetilknyttede indirekte skatter fratrækkes

Ifølge loven om nettoprisindekset skal indirekte skatter i forbindelse med fremstilling, salg eller forbrug fratrækkes, når det er muligt at henføre disse til den enkelte vare eller tjeneste. I praksis betyder det, at kun varetilknyttede skatter og afgifter fratrækkes. Derimod er det underordnet om en skat opkræves i forbindelse med produktionen eller i detailledet.

Produktionsskatter, som helt eller delvist er overvæltet i forbrugerpriserne, fratrækkes ikke. Der foretages således ikke fradrag for fx skatter på energiforbrug i produktionen. Tilsvarende sker der heller ikke korrektion for indirekte eller afledte effekter af fx afgifter på køretøjer eller brændstof, der anvendes i produktionen eller til varetransport. Endelig foretages der heller ikke fradrag for de typer af emballageafgifter, hvor det ikke er muligt at henføre afgiften til de enkelte produkter.

7.3.2 Behandling af generelle pristilskud

Generelle pristilskud tillægges

Tilskud til *almindelige* prisnedsættelser skal lægges til forbrugerprisen, når det er muligt at henføre tilskuddet til den enkelte vare eller tjenesteydelse. Tilskud behandles som negative skatter, og bliver derfor tillagt forbrugerprisen. Med almindelige prisnedsættelser forstås prisreduktioner, som i princippet kan udnyttes af alle på samme vilkår. Derimod skal der ikke ske tillæg for individuelle tilskud. Individuelle tilskud kan fx være særlige tilskud eller ydelser til personer som følge af særlige økonomiske eller sociale forhold til hel eller delvist dækning af bestemte ydelser.

Individuelle boligtilskud

Ifølge loven om beregning af nettoprisindekset skal indekset for huslejeposten afspejle udviklingen i lejernes egenbetaling. Nettoprisindekset for husleje beregnes derfor på grundlag af bruttohuslejen fratrukket individuelle boligtilskud (boligyldelse og boligstøtte).¹

7.4 Forudsætninger ved beregning af nettoprisindekset

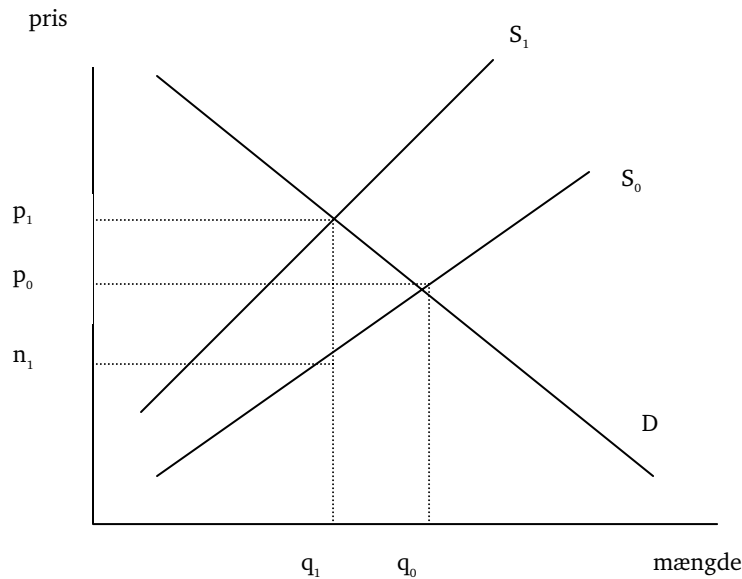
Nettopriserne beregnes som de faktiske forbrugerpriser fratrukket indirekte skatter (netto). Det forudsættes, at de indirekte skatter ikke påvirker sælgers "før skat"-pris, og at de indirekte skatter slår fuldt igennem når de indføres.

Overvæltning af indirekte skatter

Antag at der er en voksende udbudskurve og en faldende efterspørgselskurve. Hvis der fra periode 0 til periode 1 pålægges en indirekte skat, vil udbudskurven derfor blive forskudt opad med den fulde skat fra S_0 til S_1 , jf. figur 2.

¹ Ifølge loven skal nettoprisindekset baseres på oplysninger om "detailpriser på varer og tjenester og om boligudgifter", hvor boligudgifter ifølge bemærkningerne til loven skal forstås som husholdningernes faktiske udgifter dvs. huslejen efter fradrag af individuel boligstøtte, hvilket er årsagen til at der i loven tales om boligudgifter og ikke husleje.

Figur 2 Forudsætninger ved beregning af nettoprisindekset

Med en værdiafgift, fx moms, vil afgiften vokse proportionalt med prisen, hvorfor udbudskurven vil forskydes stadig mere opad når man bevæger sig ud af mængdeaksen som vist på figuren. Med en fast stykafgift vil udbudskurven blive forskudt parallelt opad med afgiften pr. styk, da afgiften er uafhængig af prisen.

Med "normale" faldende efterspørgselskurver og voksende udbudskurver vil der være mindre end fuld overvæltning i forbrugerpriserne, dvs. at forbrugerprisen ikke ændres med hele afgiften. Jo større udbuds- og efterspørgselselasticitet, jo mindre andel af afgiften betales af henholdsvis udbyder og forbruger.

Antag at der fra periode 0 til periode 1 indføres en indirekte skat som forskyder udbudskurven fra S_0 til S_1 . Prisen, som forbrugeren skal betale, vil så stige fra p_0 til p_1 , mens prisen ekskl. afgift vil være n_1 . Således vil p_1/p_0 indgå i forbrugerprisindekset, mens n_1/p_0 vil indgå i nettoprisindekset. Det betyder, at hvis der indføres en indirekte skat eller en eksisterende skat øges, vil forbrugerprisindekset stige, mens nettoprisindekset vil falde. Hvis omvendt en indirekte skat fjernes eller reduceres fra periode 0 til 1 vil det føre til, at forbrugerprisindekset falder, mens nettoprisindekset stiger.

Indirekte skatter slår fuldt igennem når de indføres

Ved beregningen af nettoprisindekset forudsættes at de indirekte skatter slår fuldt igennem når de indføres. Indføres der fx i juni måned en ny skat eller ændres en eksisterende skat fra maj til juni, fratrækkes den nye eller ændrede skat i juni måneds forbrugerpriser. I praksis kan der dog være en forsinkelse, da forretninger kan ligge inde med varer, der er beskattet efter de tidligere satser. Der kan altså i praksis være en tilpasningsperiode, hvor afgiftsændringer slår gradvist igennem, mens de medtages med fuld styrke i nettoprisindekset når de indføres. Dette kan på kort sigt medføre lidt større udsving i nettoprisindekset, end hvad der svarer til den faktiske prisudvikling.

7.5 De indirekte skatters betydning

Nettoprisindekset er et mål for, hvad prisudviklingen ville have været uden indirekte skatter, og forskellen mellem forbruger- og nettoprisindekset kan ses som et mål for de indirekte skatters betydning for prisudviklingen. De indirekte skatter (netto) påvirker nettoprisindekset på to måder. For det første ved beregning af nettopriserne, hvor virkningen vil afhænge af, om der er tale om faste afgifter eller værdiafgifter. For det andet ved beregning af vægtgrundlaget, hvor tungt beskattede forbrugsvarer får en mindre vægt i nettoprisindekset end i forbrugerprisindekset.

<i>Faste afgifter</i>	Hvis forbrugerpriserne generelt er stigende, vil en uændret fast afgift betyde, at nettoprisindekset stiger mere end forbrugerprisindekset. Stiger forbrugerprisen, vil nettoprisen stige med samme beløb, men forholdsmæssigt vil beløbet udgøre en større andel af nettoprisen end af forbrugerprisen. For eksempel kan en vare med en fast afgift på 4 kr. stige fra 10 til 12 kr., eller 20 pct., mens nettoprisen vil være steget fra 6 til 8 kr., hvilket er en stigning på 33,3 pct. Hvis forbrugerpriserne generelt er faldende, vil nettoprisindekset falde mere end forbrugerprisindekset.
<i>Ændring i faste afgifter</i>	Effekten på nettoprisindekset af ændringer i de faste afgifter afhænger af overvæltningsgraden på forbrugerprisen. Hvis der er fuld overvæltning, vil en afgiftsændring ikke påvirke nettoprisindekset, da nettoprisen i dette tilfælde netop vil være uændret. Hvis der er mindre end fuld overvæltning, dvs. forbrugerprisen ændres med mindre end afgiftsændringen, vil en stigende fast afgift medføre, at forbrugerprisindekset stiger, mens nettoprisindekset falder. Reduceres afgiften vil forbrugerprisindekset derimod falde mens nettoprisindekset vil stige.
<i>Værdiafgifter</i>	Hvis en vare eller tjeneste kun er pålagt en værdiafgift, som fastsættes som en fast andel af varens pris, fx moms, påvirker afgiften hverken forbruger- eller nettoprisindekset. Hvis der i forbrugerprisen i periode 0 og 1 kun fradrages en konstant andel, fx moms, vil forholdet mellem forbrugerpriserne i de to perioder svare til forholdet mellem nettopriserne.
<i>Ændring i værdiafgifter</i>	Her gælder det samme som nævnt ovenfor vedrørende ændringer i faste afgifter. Hvis der er fuld overvæltning i forbrugerprisen påvirkes nettoprisindekset ikke af ændringer i en værdiafgift. Hvis der er mindre end fuld overvæltning, vil en stigende værdiafgift betyde, at forbrugerprisindekset stiger, mens nettoprisindekset falder. Reduceres værdiafgiften vil forbrugerprisen falde, mens nettoprisindekset vil stige.
<i>Varer som er pålagt både moms og afgift</i>	Hvis en vare udover moms også er belagt med en fast afgift, og der betales moms af den faste afgift, vil en uændret momssats have en (mindre) effekt på nettoprisindekset. Det skyldes, at momsen forhøjer den faste afgift, som fratrækkes ved beregning af nettoprisen. Med stigende priser og en uændret fast afgift vil en konstant momssats derfor virke som en forhøjelse af den faste afgift og give en større stigning i nettoprisindekset end i forbrugerprisindekset.
<i>Indirekte skatter fratrækkes ved beregning af vægtgrundlaget</i>	Værdien af de indirekte skatter (netto) fratrækkes ved beregning af vægtgrundlaget, således at tungt beskattede forbrugsvarer har en mindre vægt i nettoprisindekset end i forbrugerprisindekset. Omvendt vægter let beskattede varer mere i nettoprisindekset end i forbrugerprisindekset. Fx har tobak en vægt på 2,2 pct. i forbrugerprisindekset og 0,7 pct. i nettoprisindekset, mens aviser, som ikke er momsbelagt, vejer 0,5 pct. i forbrugerprisindekset og 0,7 pct. i nettoprisindekset (baseret på forbrugets sammensætning i 2003). Prisudviklingen for tungt og let beskattede varer indgår således med forskellig vægt i de to indeks, hvilket kan give anledning til forskelle i udviklingen i de to indeks.

7.6 Sammenhængen mellem netto- og forbrugerprisindekset

Nettoprisindekset er et mål for, hvad prisudviklingen ville have været uden indirekte skatter, og forskellen mellem forbruger- og nettoprisindekset kan ses som et mål for de indirekte skatters betydning for prisudviklingen. Som sådan kan indekset anvendes i forbindelse med analyse og vurdering af den generelle økonomiske udvikling.

Sammenhængen mellem forbruger- og nettoprisindekset kan anskues ud fra det generelle tilfælde, hvor en vare er pålagt en fast afgift, a , og moms med momssatsen m , hvor der svares moms af både nettoprisen og den faste afgift.

Forholdet mellem forbrugerprisen p , og nettoprisen n , er så bestemt ved:

$$p = (n + a)(1 + m) \Rightarrow$$

$$(1) \quad n = \frac{p}{1 + m} - a$$

Basisindekset i henholdsvis forbruger- og nettopriser bliver derfor med s prisobservationer

$$(2) \quad I_{0:1}^{\text{Forb}} = \prod \left(\frac{p_1}{p_0} \right)^{1/s}$$

$$(3) \quad I_{0:1}^{\text{Net}} = \prod \left(\frac{n_1}{n_0} \right)^{1/s} = \prod \left(\frac{p_1 / (1 + m_1) - a_1}{p_0 / (1 + m_0) - a_0} \right)^{1/s}$$

Hvis der ikke er pålagt faste afgifter, har en konstant momsats ingen betydning; forbruger- og nettoprisindekset vil vise samme udvikling. En momsændring fra m_0 til m_1 vil isoleret set påvirke nettoprisindekset med $(1 + m_0)/(1 + m_1)$. Fx vil en sænkning af momsen fra 25 til 20 pct. øge nettoprisindekset med $1,25/1,2 = 1,042$, dvs. en stigning på godt 4 pct., alt andet lige. I praksis vil effekten dog være mindre, da ikke alle varer og tjenester er pålagt moms. Den samlede udvikling i nettoprisindekset vil afhænge af, i hvilket omfang afgiftsændringen slår igennem på forbrugerpriserne. Hvis der er pålagt fast afgift og priserne er stigende, bliver de enkelte prisforhold i (3) større end i (2), således at nettoprisindekset stiger mere end forbrugerprisindekset, og omvendt hvis der generelt er tale om faldende priser.

De aggregerede nettoprisindeks beregnes ved at sammenveje basisindeksene med deres budgetandele opgjort ekskl. indirekte skatter, α . Nettobudgetandelene kan udtrykkes ved at gange budgetandelene opgjort i forbrugerpriser, w , med forholdet mellem den gennemsnitlige netto- og forbrugerpris for det enkelte basisaggregat og reskalere disse, så de summer til én. Beregningen af de aggregerede nettoprisindeks kan således udtrykkes ved

$$(4) \quad \text{NPI}_{0:t} = \sum \alpha_b^i \cdot I_{0:t}^{\text{Net}^i} = \sum \frac{w_b^i (n_b^i / p_b^i)}{\sum w_b^i (n_b^i / p_b^i)} \cdot I_{0:t}^{\text{Net}^i}$$

Heraf fremgår, at basisaggregater med en relativ høj indirekte beskatning har en lavere vægt i nettoprisindekset end i forbrugerprisindekset og omvendt.

Forholdet mellem forbruger- og nettoprisindekset kan anvendes til at belyse udviklingen i den indirekte beskatning. Det sker ved at tage udgangspunkt i følgende sammenhænge:

$$(5) \quad p = n + t$$

$$r = t / n$$

hvor t er den indirekte skat og r den indirekte skatteandel. Der gælder så følgende sammenhæng

$$(6) \quad \prod \left(\frac{p_1}{p_0} \right)^{1/s} = \prod \left(\frac{n_1}{n_0} \right)^{1/s} \left(\prod \left(\frac{p_1}{n_1} \right)^{1/s} / \prod \left(\frac{p_0}{n_0} \right)^{1/s} \right)$$

Venstre side er et basisindeks i forbrugerprisindekset. Første led på højre side er det tilsvarende basisindeks i nettoprisindekset, mens brøken kan tolkes som et indeks for den indirekte beskatning. Da $p = (1+r)n$ kan sidste led omskrives til

$$(7) \quad \prod \left(\frac{(1+r_1)n_1}{n_1} \right)^{1/s} / \prod \left(\frac{(1+r_0)n_0}{n_0} \right)^{1/s} = \frac{\prod (1+r_1)^{1/s}}{\prod (1+r_0)^{1/s}}$$

således at

$$(8) \quad \prod \left(\frac{p_1}{p_0} \right)^{1/s} / \prod \left(\frac{n_1}{n_0} \right)^{1/s} = \frac{\prod (p_1/n_1)^{1/s}}{\prod (p_0/n_0)^{1/s}} = \frac{\prod (1+r_1)^{1/s}}{\prod (1+r_0)^{1/s}}$$

Forholdet mellem forbruger- og nettoprisindekset kan således ses som et udtryk for udviklingen i den gennemsnitlige indirekte beskatningsandel $(1+r)$. Generelt gælder

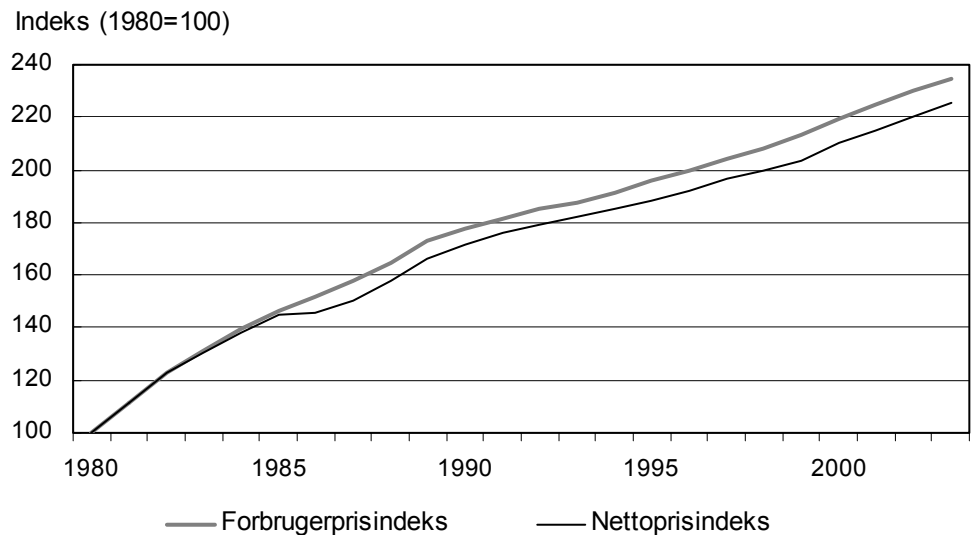
- Hvis de indirekte skatter følger prisudviklingen, vil forbruger- og nettoprisindekset vise samme udvikling
- Hvis de indirekte skatter øges med mere end prisudviklingen, vil forbrugerprisindekset stige mere end nettoprisindekset
- Hvis de indirekte skatter øges med mindre end prisudviklingen, vil forbrugerprisindekset stige mindre end nettoprisindekset

I første tilfælde vil den indirekte skat udgøre en konstant andel af både forbruger- og nettoprisen, og derfor ikke give anledning til forskelle i udviklingen i de to indeks. Øges skatteandelen skal der derimod fradrages en større andel, således at forbrugerprisindekset vil stige mere end nettoprisindekset. Det omvendte gælder ved en faldende skatteandel.

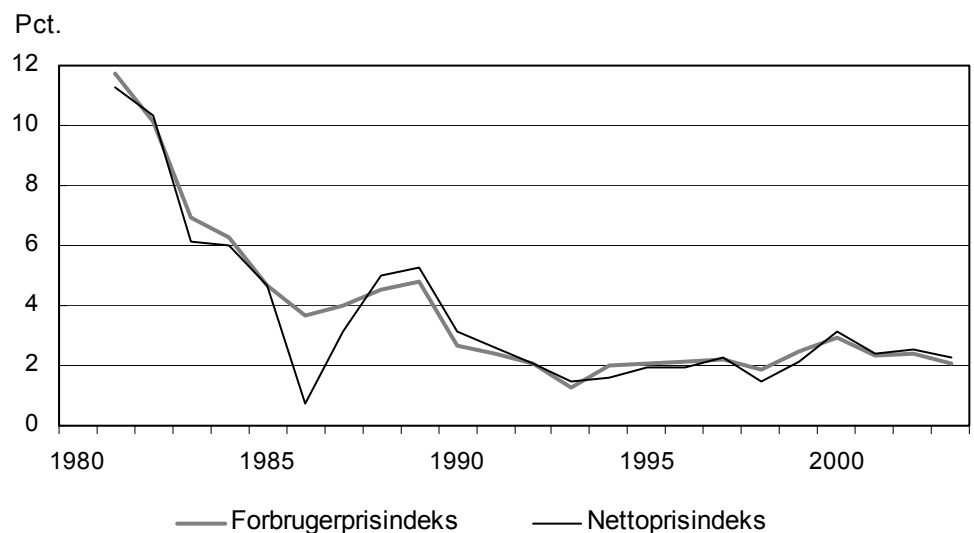
Den samlede gennemsnitlige indirekte beskatning er et resultat af tre forhold. *For det første* de gældende skattesatser. *For det andet* forbrugets sammensætning; ændrer dette sig fx mod varer med højere beskatning, øges det indirekte skattetryk. *For det tredje* den faktiske prisudvikling, hvor forskellig prisudvikling for tungt og let beskattede varer vil påvirke det indirekte skattetryk.

Figur 3 og 4 viser udviklingen i forbruger- og nettoprisindekset siden 1980. I denne periode har de to indeks stort set fulgt samme udvikling, med undtagelse af 1986. Den markant lavere stigning i nettoprisindekset dette år skyldtes en forhøjelse af afgifterne på olie. Fra 1987 og frem har de to indeks stort set udviklet sig parallelt. Dette kan tolkes således, at det indirekte skattetryk i denne periode har været nogenlunde uændret. Fra 1987 til 2003 har den gennemsnitlige årlige ændring været 2,6 pct. for begge indeks.

Figur 3 Netto- og forbrugerprisindeks, 1980=100

Figur 4 Netto- og forbrugerprisindeks, årlig ændring i pct.

7.7 Forskellige typer nettoprisindeks

Flere lande opgør nettoprisindeks baseret på de faktiske forbrugerpriser renset for skatter og afgifter. Nettoprisindeks opgøres ved at trække de indirekte skatter fra de faktiske forbrugerpriser i de perioder, der skal sammenlignes, hvorefter indekset beregnes ved at sammenligne de beregnede nettopriser. Tilskud til nedsættelse af priserne behandles som negative indirekte skatter og tillægges. Der er imidlertid forskel på, hvilke indirekte skatter der korrigeres for, og betegnelsen nettoprisindeks er derfor ikke entydig.

Fradrag af indirekte skatter i slutleddet

I den ene type nettoprisindeks foretages alene fradrag for de indirekte skatter der pålægges i slutleddet, det vil sige ved salg til husholdningerne. Det vil i reglen være muligt at henføre indirekte skatter i slutleddet, typisk moms, punktafgifter og emballageafgifter, til de enkelte produkter og på dette grundlag opgøre en nettopris. Der vil dog ikke være tale om en "ren" nettopris da der kan være indeholdt indirekte skatter, der er pålagt tidligere.

Fradrag af alle indirekte skatter

I den anden type fradrages i princippet alle indirekte skatter, der pålægges fra produktions- til slutled. Der tages således højde for skatter i produktionen, fx skatter på

energiforbrug, og varetilknyttede skatter, typisk punktafgifter og moms. Problemet med denne type indeks er, at det ofte vil være vanskeligt at henføre skatter og afgifter i produktionen til de enkelte produkter og at tage højde for indirekte effekter.

<i>Fradrag for direkte skatter</i>	Endelig kan der opgøres nettoprisindeks hvor ikke alene de indirekte, men også de direkte skatter fradrages. Et sådant indeks bliver derved et mål for udviklingen i den bruttoindkomst, der sikrer konstant real købekraft efter skat. En provenuneutral omlægning fra direkte til indirekte beskatning vil således ikke påvirke denne type nettoprisindeks. Hvis der alene renses for de indirekte skatter vil nettoprisindekset derimod blive påvirket af en sådan omlægning.
<i>Konstant skatteindeks</i>	I et såkaldt konstant skatteindeks korrigeres der alene for <i>skatteændringer</i> ved at holde de indirekte skatter konstante i forhold til udgangssituationen. Herved fås et mål for prisændringernes indvirkning på husholdningernes udgifter til forbrug renset for virkninger som følge af ændringer i de indirekte skatter. Denne type indeks kaldes derfor <i>constant tax rate indices</i> .

7.8 Anvendt beregningsformel

Nettoprisindekset beregnes i princippet på samme måde som forbrugerprisindekset, med den forskel at der anvendes nettopriser i stedet for forbrugerpriser og vægtgrundlaget opgøres ekskl. indirekte skatter.

Nettopriserne beregnes efter sammenhængen

$$p = (n + a \cdot q \cdot h + e/d)(1 + m) \Rightarrow$$

$$(9) \quad n = \frac{p}{1 + m} - (a \cdot q \cdot h + e/d)$$

p = forbrugerpris

n = nettopris

m = momssats

q = den varemængde, som den enkelte pris vedrører

a = afgift på én vareenhed, fx pr. stk. eller pr. kg

e = emballageafgift

d = antal gange en emballage anvendes

h = alkoholprocent

Tilskud behandles som negative skatter, således at fortegnet for a bliver negativt, hvis der er tale om et tilskud. For varer, som ikke er belagt med spiritusafgift, sættes $h = 1$. Hvis en vare fx er belagt med en fast afgift på 20 kr. pr. kg. og der indsamles priser for en enhed af varen på 0,2 kg., sættes h således lig én og der fratrækkes en afgift på $0,2 \cdot 20 \text{ kr.} = 4 \text{ kr.}$ Hvis der er pålagt emballageafgift tages der højde for det antal gange emballagen evt. genbruges ved at dividere afgiften med det antal gange emballagen anvendes.

Nettoprisen for en flaske spiritus til 280 kr. med et indhold på 0,75 liter, en alkoholprocent på 40, en afgift på 150 kr. pr. liter ren alkohol, en emballage som er belagt med en afgift på 2 kr. og ikke genbruges, og en momssats på 25 pct. bliver,

$$n = \frac{280 \text{ kr.}}{1 + 0,25} - (150 \text{ kr./liter} \cdot 0,75 \text{ liter} \cdot 0,4 + 2 \text{ kr./l}) = 177 \text{ kr.}$$